Cymbidium suave - Dịu Hiền Hương

Địa Lan nguyên thủy của Úc và những giống lai.

Cymbidium suave – Chữ suave dịch ra tiếng Việt là Dịu Hiền, Ngọt Ngào, hay Dễ Chịu. Là một giống địa lan xuất xứ từ phía Đông của Úc Châu. Giống lan *suave* này mọc rải rác trên cao độ 1200 thước, ở vành ngoài của những rừng cây Khuynh Diệp (Eucalyptus tree) từ phía Nam của New South Wales (NSW) và dọc theo bờ biển lên tới miền Bắc của Queensland (QLD).

Nếu không lầm, tôi nghĩ là giống lan này chưa hề có tên Việt Nam. Theo nghĩa của chữ suave và mùi thơm ngọt ngào của giống này, tôi đặt tên Việt cho giống lan này là Lan ***Dịu Hiền Hương***.

Bản đồ phía Đông của Úc Châu

Lan *Dịu Hiền Hương* ở ngoài thiên nhiên …

Dịu Hiền Hương mọc như những cụm cỏ và thân của cây thon thon chứ không có củ (bulb) tròn trịa như những loại địa lan khác. Ngoài thiên nhiên, ta thường hay thấy những giống này mọc trên cây Khuynh Diệp nhất là những cây đã bị đổ gẫy và mục nát. Lá cây mọc dài khoảng 50 phân và chiều ngang chừng 20mm với khoảng chừng 8 lá mỗi cây. Cành hoa dài chừng 30 phân và mọc cong (arching) hay rũ lả lướt (pendent) với có thể có tới 50 hoa mỗi cành.

Lan *Dịu Hiền Hương* ở ngoài thiên nhiên (Cym. suave in situ) - Ảnh: Justin Priddy, Australia

Hoa mầu xanh lá cây nhạt hay vàng đục hoặc đậm ngả sang mầu nâu. Hình dáng gồm 3 cánh ngoài (sepals) như ngôi sao, nhưng 2 cánh bên trong (petals) chĩa tới phía trước dọc theo cái trụ (column) của hoa. Lưỡi hoa mầu vàng tươi phía trước và phần trong phía sau có mầu nâu đỏ.

Lan *Dịu Hiền Hương* có mùi thơm rất quyến rũ nên khi đi vô rừng giữa tháng 8 đến tháng Giêng trong mùa hoa nở và lúc có nắng, ta có thể ngửi thấy mùi thơm trước khi thấy được cây. Ở ngoài thiên nhiên, khóm lan này có thể mọc rất lớn, lên tới trên 10,000 hoa và trên 100 trái vì đã được thụ phấn từ ong và ruồi.

Trồng lan *Dịu Hiền Hương* ở vườn nhà…

Tuy tên là Dịu Hiền, hay dễ chịu nhưng trong thực tế không giống như tên gọi. Giống lan này rất khó trồng vì khó khi nào mà trồng đến lúc trưởng thành được… vì vậy, đã rất nhiều người mua giống này về để rồi cho nó lên Thiên Đàng của hoa lan.

Người Hoa Kỳ có câu "*Look but don't touch*" tức là chỉ nhìn thôi nhưng đừng đụng tới. Đây là câu mà tôi thường nói với bạn đồng môn để nhắc khéo nhau khi đã gặp những giống lan *Dịu Hiền Hương* ở những nơi bán lan. Vậy mà chính tôi cũng đã bị mềm lòng khi ngửi thấy mùi thơm và nhìn thấy cái vẻ đẹp quyến rũ huyền bí của lan *Dịu Hiền Hương* và cũng đã đôi lần liều mình để thử và rồi… luyến tiếc! Khi suy nghĩ lại, tôi thấy tuy có mất mát thật nhưng đó là một bài học kinh nghiệm đáng giá. Biết là không thể trồng được dễ dàng nên tôi mới thận trọng và quý lan *Dịu Hiền Hương* hơn.

Những người nào có túi rủng rỉnh và gan dạ muốn thử trồng giống Địa Lan nguyên thuỷ này, có thể mua nhập cảng từ bên Úc những cây con trong chai (flask), nhưng phải cẩn thận là mua chỗ có uy tín để được giống tốt và nguyên thủy.

Cây con nuôi rất khó, nhưng đó là một cách tiết kiệm nhất. Khi cây mọc đã thích hợp với môi trường hiện tại thì mới có thể tồn tại lâu dài được. Cách trồng cây con thông dụng nhất là dùng rêu New Zealand sphagnum moss. Thời buổi này trên internet như Ebay, bạn có thể kiếm được những cây đem từ rừng ra và đã trưởng thành, nhưng tôi khuyên bạn nên giữ tiền và quên đi! Vì giống lan này rễ mọc rất sâu vô tận trong những khẽ hở của gốc cây và kẽ đá…đa số những cây lấy từ rừng về đều đã bị đứt nhiều rễ lúc họ lấy ra nên rất khó sống. Nếu bạn may mắn mà đã kiếm được cây đã trưởng thành trong chậu, tốt nhất là không nên đụng chạm đến bộ rễ của nó… đây là một vài điều cần biết để trồng được giống này:

- Ở thiên nhiên, đa số những cây trưởng thành đều mọc trên mặt những đống lá chết và rễ đi sâu vào trong những khe hở của những cây Khuynh Diệp đã bị mục nát. Vì vậy giống này rất là thích nước có acid (acidic). Ở gần gốc cây, PH đo giữa 4-5 và sâu xuống rễ thì trong phạm vi của PH 4.
- Nước phải trong sạch như nước mưa hoặc nước lọc (reverse osmosis)
- Dùng gỗ mục từ cây Khuynh Diệp ra thay vì gỗ thông.

Lan *Dịu Hiền Hương* ở ngoài thiên nhiên - Ảnh: Justin Priddy, Australia

Trồng cây lai giống (x *Dịu Hiền Hương)* có khó và công phu như vậy không?

Vì mất công phu mà lại không có kết quả tốt… tốt nhất là đi kiếm những cây đã lai giống để nuôi thì tốt hơn.

Sau này tôi mới biết rằng đa số những người chơi Địa Lan bên Úc cũng không thích trồng *Dịu Hiền Hương* vì cây tương đối là rất thường đối với họ và họ có thể đi xem thắng cảnh trong những rừng Khuynh Diệp dọc theo bờ biển và thưởng thức vẻ đẹp và mùi thơm ngát của giống lan này trong mùa hoa nở.

Trong thời gian đầu, vì thiếu sự học hỏi và nghiên cứu nên rất ít giống mới được tạo ra. Sau nhiều lần thử và ít có kết quả tốt, họ nghĩ rằng *Dịu Hiền Hương* chỉ nhận phấn của những giống Địa Lan nguyên thủy mà thôi. Những nhà ghép giống nhiều khi đưa phấn của những giống Địa Lan khác ra để kết hợp với những cây *Dịu Hiền Hương* ngoài thiên nhiên để gieo giống mới. Khi *Dịu Hiền Hương* đã thụ phấn với những giống Địa Lan ghép giống lần đầu tiên (primary hybrids) thì tương đối dễ chăm sóc hơn và đôi khi vẫn còn giữ được hình dáng và mùi thơm của nó.

Thí dụ như giống Cym. Kuranda tức là giống đã lai giống (nhân tạo và thiên tạo) từ (Cym *suave* x Cym *madidum*) ra. Nếu chúng ta không rành rẽ thì khó lòng đoán được.

Cym. Kuranda 'My Van'
Ảnh: Hà Bui

Ở ngoài thiên nhiên *Dịu Hiền Hương* lan cũng mọc với các giống Địa Lan khác như Cym. *canaliculatum*. Vì vậy… đôi khi có sự lai tạo thiên nhiên giữa *Dịu Hiền Hương* và Cym *canaliculatum* mà lúc đầu các nhà khoa học đã tưởng đó là một giống nguyên thủy khác và đã đặt tên là Cym hillii. Đến sau này khi những nhà ghép lan đã ghép giữa Cym *Dịu Hiền Hương* và *canaliculatum* thì họ mới biết là Cym *hillii* chỉ là một loại ghép từ thiên nhiên mà thôi và người ta đã đặt tên và đăng ký lại thành Cym. James Webeck.

Một số ghép giống đời thứ nhất của Địa Lan *Dịu Hiền Hương* là:

- Cym hillii = (*suave* x *canaliculatum*) – ghép thiên nhiên.
- Cym James Webeck = (*suave* x *canaliculatum*) – nhân tạo - Webeck 1989.
- Cym Kuranda = (*madidum* x *suave*) – Greenoaks 1972.
- Cym Sweet Devon = (*Cym suave x Cym devonianum*) - Cannon 1982.
- Cym Scallywag = (*Cym pumilum x Cym suave*) – K. Andrew 1969.

Cym Sweet Devon

Cym Scallywag

Lan *Dịu Hiền Hương* có những phần đặc điểm mà những nhà ghép lan muốn truyền qua những giống mới. Đặc biệt là rất nhiều cành hoa và cây đã ra bông năm trước vẫn có thể trổ hoa vào năm kế tiếp. Kế là mùi thơm và tiếp theo đó là củ cây rất nhỏ nên cây nhìn gọn gàng và đỡ tốn chỗ trồng. Khuyết điểm của *Dịu Hiền Hương* lan là hình dáng của bông hoa không được đẹp và đa số những mầu của những giống đã ghép cũng không được tươi đẹp cho lắm. Phần lớn là mầu nâu hoặc xanh lục. Vì vậy chúng ta hy vọng là một ngày gần đây sẽ có sự tiến triển trên đường hướng ghép mới của giống cây này.

Một người trồng lan của Úc đã bỏ ra rất nhiều thời giờ để sưu tầm và tham khảo giống lan này là Dr. Miles Seton. Trong thời gian cuối của những năm 70, ông đã gây một số giống lan ghép với *Dịu Hiền Hương* và đã được kết quả tốt. Trong những cuộc tham khảo, Dr. Seton đã nói rằng *Dịu Hiền Hương* lan có nhiều sự khó khăn trong sự ghép giống vì nó ra rất ít hạt. Vì lý do này, nhiều nhà ghép giống thương mại không thích dùng tới giống này để lai tạo những giống lan ghép mới. Dr. Seton nghĩ là chỉ có những người chơi lan tài tử (hobbyists) mới có tiền và thời giờ để tiếp tục trong việc nghiên cứu và lai tạo giống mới từ *Dịu Hiền Hương* mà thôi. Tới giữa những năm 80 Dr. Seaton mới thấy được kết quả của những giống giữa ông và một số người ghép lan đã làm và họ đã đăng ký một số lai giống như sau đây:

- Cym Piccaninny = (*Cym suave x* Cym Tethys) – Seton 1983.
- Cym Bunyip = (Cym Carisona x *Cym suave*) – Seton 1986.
- Cym Jumbuck = (*Cym suave* x Cym Negrito) – Seton 1989.
- Cym Val Peck = (Cym Len Southward x *Cym suave*) – AE/Stockstill 1992.
- Cym Koala = (Cym Fiona x *Cym suave*) – Seton 1993.
- Cym Tennis = (Cym Cricket x *Cym suave*) – Seton 1995.

Cym Piccaninny

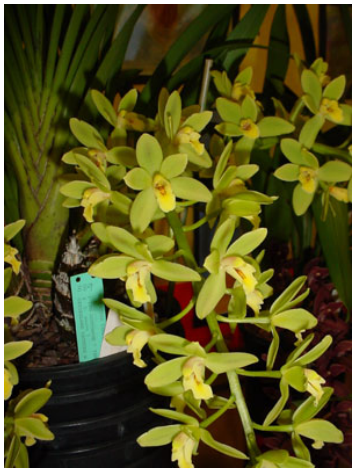

Cym Val Peck

Cym (Kalimpong x *suave*)

Cym. Bunyip 'Precious Memory'

Cym Koala 'Cutie'

Cym Koala 'Bear'

Tại sao lai ghép với giống này?

Kiếm giống để ghép cây cũng tương tự như những bậc cha mẹ đi kiếm vợ hay chồng cho con mình! Chúng ta kiếm những cái tốt và tránh những cái xấu với hy vọng là những cái tốt sẽ truyền xuống cho những cây con đời kế. Tôi đã nói về những ưu điểm và khuyết điểm của giống lan *Dịu Hiền Hương*… nếu người ghép giống có kiên nhẫn và có mắt nhìn xa và biết chọn lựa đúng giống Lan lai khác để kết hợp với Lan *Dịu Hiền Hương* trong đời thứ nhì hay thứ ba thì kết quả cũng không kém gì những loại ghép giống khác. Hiện nay vẫn có rất ít người đã đề cập trong việc phát triển những giống lan này.

Những nhà thương mại không muốn đụng tới vì mất nhiều thời gian vì thế nên tôi mới muốn thí nghiệm trong sự ghép tạo giống này. Chỉ là một người chơi tài tử, nên không quan tâm

đến lợi tức mà chỉ muốn có một cái gì gọi là mới lạ và đặc biệt riêng trong bộ cây sưu tập của mình để khác biệt với những người chơi Lan khác. Với ý tưởng này, nếu những gì tôi ghép không đạt được kết quả như ý muốn thì cũng không mất mát gì cho lắm… ngoại trừ công phu nuôi dưỡng và thời gian! Những chi phí như nước, phân bón, và vật liệu trồng trong thời gian nuôi cây con đều coi là những điều cần thiết và trong cái phạm vi của cái thú chơi này đều không đáng kể.

Để thật tình hiểu biết, yêu thương và đề cao giá trị của những cây quý và đẹp của chúng ta, tôi thường khuyến khích những người có căn bản và có đủ điều kiện trong môn chơi này là nên đi mua những cây con của những nhà ghép giống hoặc là tự ghép lấy một giống của mình và nuôi những cây con đến lúc trưởng thành và ra hoa.

Nếu muốn thử, luôn nhớ rằng là mỗi một giống ghép phải mất 1 năm để có được hạt và sau đó từ 5 tới 7 năm mới thấy được những kết quả của mình. Kế đến là số lượng cây… muốn có cây đẹp trong một giống ghép, ta cần phải nuôi càng nhiều cây con càng tốt. Bạn có thể nuôi 100 cây con mà không được một cây nào theo ý tưởng tượng của mình. Lý do tôi nói tưởng tượng là vì khi mình kết hợp một giống mới… mình chỉ có thể phỏng đoán những cây con sẽ ra như thế nào tựa theo nguồn gốc từ cha mẹ của chúng mà thôi.

Điều mà bạn không thấy là nếu những cây bạn dùng để ghép cũng là những cây đã lai giống thì khó lòng mà đoán được những ưu điểm hay khuyết điểm nào sẽ ảnh hưởng đến cây con bạn mới làm. Lý do là cây càng ghép nhiều đời chừng nào thì càng có nhiều sự ảnh hưởng của những đời trước và trước đó nữa. Đây cũng là một trải nghiệm thử thách của "*hên xui may rủi*" nhưng nếu bạn có kiến thức về những gì đã ghép từ trước thì bạn có thể giảm bớt được những khuyết điểm và tăng cao những ưu điểm.

Vì muốn tránh những dáng bông hoa xấu, tôi đã quyết định không dùng những loại ghép từ *Dịu Hiền Hương* nguyên thuỷ với một giống nguyên thủy khác mà chỉ dùng ghép giống từ đời thứ 2 của giòng họ *Dịu Hiền Hương* đã lai giống mà thôi.

Hậu Quả hay Kết Quả …

Sau đây là những gì tôi đã tạo ra trong việc ghép giống từ đời thứ nhì của giòng họ *Dịu Hiền Hương:*

Năm 2003, tôi đã ghép Cym Bunyip với Cym Fifi. Cym Bunyip (Cym Carisona x *Cym suave*) là một giống ghép duy nhất từ Lan *Dịu Hiền Hương* mà đã ra bông mầu hồng. Còn Fifi 'Harry'4n là một giống Địa Lan ghép rất có tiếng vì nó đã tạo ra rất nhiều giống mới mà đã chiếm được nhiều giải thưởng. Tôi muốn dùng Fifi là vì giống này sinh sản rất nhiều hoa và hoa nở đều đặn trên những cành rất dài và rũ tới trên 1 thước.

Cym. Bunyip (cây mẹ)

Cym Fifi 'Harry'4n (cây cha)

- (Cym. Bunyip x Cym. Fifi) = **Cymbidium Memoria Thuy-Hong Bui**

http://apps.rhs.org.uk/horticulturaldatabase/orchidregister/orchiddetails.asp?ID=914345

Đến tháng 3 năm 2009 một cây con đầu tiên đã trổ bông. Vì cành, hình dáng, và mầu của bông hoa đẹp ngoài ý tưởng tượng nên tôi đã đem đi dự thi ở Torrance Cymbidium Orchid Show trên Las Vegas. Tháng Tư năm 2009, cây Địa Lan đầu tiên của giống Mem Thúy-Hồng Bùi 'Ashley' đã chiếm được giải nhất (Grand-champion) của show. Ngoài giải nhất ra, cây này cũng đã được giải Đồng của hội Cymbidium Society of America (B/CSA) và giải Ba là HCC/AOS của hội American Orchid Society. Mừng cho sự thành công, tôi đặt tên và đăng ký giống này là Cymbidium Memoria Thúy-Hồng Bùi để tưởng nhớ đến thân mẫu của tôi.

Grandchampion of Show –Las Vegas 2009 (Ảnh: Loren Batchman - CSA)
Cym. Memoria Thuy-Hong Bui 'Ashley' B/CSA and HCC/AOS

Như tôi đã nói ở trên, vì ít hạt nên giống này chỉ gieo được chừng một chục cây con và tôi chỉ nuôi được 4 cây đến lúc trưởng thành. Mãi đến năm 2011, 3 cây con kế mới trưởng thành và nở hoa. Một trong ba cây này Cym. Memoria Thúy-Hồng Bùi 'Mỹ Vân' đã được đi dự thi Toàn Quốc ở Santa Barbara International Orchid Show (SBIOS) năm 2013. Tại SBIOS cây Địa Lan Mem. Thúy-Hồng Bùi 'Mỹ Vân' đã được hội CSA và AOS cho giải Đồng Bronze/CSA và giải Nhì AM/AOS và tiếp đó đã chiếm được giải Nhất của tất cả những cây lan rũ và giải Nhất toàn Địa Lan (Grand-champion) của SBIOS show.

Best Pendulous Cymbidium and Grandchampion Cymbidium of SBIOS - 2013
Cym. Mem Thuy-Hong Bui 'My Van' B/CSA and AM/AOS

Cym. Mem Thuy-Hong Bui 'Dịu Hiền'

Cym. Mem Thuy-Hong Bui 'Ha Ha'

Năm 2005 tôi bắt đầu thí nghiệm với giống lan *Dịu Hiền Hương* lai khác tên là Cym Kuranda = (Cym *suave* x Cym *madidum*) mà tôi đã mua và nuôi được từ nhỏ.

Từ trước tới giờ tôi thấy Cym Kuranda chỉ tạo ra những cây có hoa màu xanh lục hoặc vàng nâu thôi. Muốn có một đường hướng mới, tôi dùng cây Cym Kuranda và đã ghép với một cây Cym Phar Lap để xem thử Cym Phar Lap có thể truyền cái mầu đỏ burgundy qua những cây con không. Cả hai cây mẹ và cây cha đều là lan rũ và cả hai đều thuộc vào đời thứ 2 của giống Địa Lan *madidum* ra. *Cym madidum* chỉ có một khuết điểm là củ của cây rất là to nên rất cồng kềnh và tốn chỗ trồng. Tôi muốn tạo ra một giống lan ghép mới với mầu đỏ tía (burgundy), nở trể và lâu tàn để kịp đón mừng ngày lễ hiền mẫu "Mother's Day" của người Hoa Kỳ trong tháng Năm.

Cym Kuranda 'My Van' (cây mẹ)

Cym Phar Lap 'Yoshi Kage' 4n (cây cha)

Tháng 4 năm 2011 một vài cây con đã trổ bông và tôi đã đặt tên và đăng ký giống này là:

- Cym (Kuranda 'My Van' x Phar Lap 'yoshi Kage') = **Cym Little Saigon's Gem**

http://apps.rhs.org.uk/horticulturaldatabase/orchidregister/orchiddetails.asp?ID=941072

Tất cả những cây con đều có mầu đỏ tía đậm giống như cây cha là Cym Phar Lap. Chỉ có dáng của bông thì hơi khác nhau nhưng hầu hết tất cả đều hướng về phía cây mẹ là Cym Kuranda.

Đây là hình của một vài cây con của giống Địa Lan ghép mới – **Cym Little Saigon's Gem**

Cym Little Saigon's Gem 'My Van'

Cym Little Saigon 'Ryan'

Cym Little Saigon's Gem 'Ashley'

Một cây duy nhất trong một nhóm cây con đã nở ra bông biến dạng hơn thường và được hội CSA cho giải JC/CSA trong cuộc triển lãm tại Torrance Cymbidium Society Orchid show trên Las Vegas Năm 2012.

Cym Little Saigon's Gem 'Red Flare' JC/CSA – 2012

Năm 2006, tôi lại trở lại với Cym Bunyip nhưng lần này tôi muốn ghép nó với một giống Địa Lan ghép mầu hồng khác mà không có nguồn gốc của lan Úc trong đó. Tôi đã dùng cây Cym Peggy Foo Prolific = (Cym Showoff x Cym Ruby Eyes) vì dáng bông đẹp với lưỡi tròn và màu tía đậm.

Cym Bunyip (cây mẹ)

Cym Peggy Foo 'Prolific' (cây cha)

Tháng 3 năm 2011 một vài cây con đã trổ bông và tôi đã đặt tên và đăng ký giống này là:

- (Cym Bunyip x Cym Peggy Foo 'Prolific') = **Cym Bui's Gem**

http://apps.rhs.org.uk/horticulturaldatabase/orchidregister/orchiddetails.asp?ID=940831

Cây Cym Bui's Gem 'Mỹ Vân' đã nở đầu tiên và đã được triển lãm tại Santa Barbara International Orchid Show và đã được thắng giải của cây con nở bông lần đầu (first bloom seedling) mầu Hồng đẹp nhất ở trong show đó năm 2011.

Cym Bui's Gem 'My Van'
Best Pink First Bloom Seedling SBIOS - 2011

Cym Bui's Gem 'Ryan'

Cym Bui's Gem 'HaHa' Cym Bui's Gem 'Ashley'

Trong vài năm sắp đến, tôi nghĩ tôi sẽ thử ghép Lan *Dịu Hiền Hương* với vài giống khác, hy vọng sẽ tạo ra những giống có bông mầu xanh hoặc vàng tươi với cành dài, nhiều bông và dáng đẹp. Dựa vào những gì tôi đã thấy, tôi nghĩ rằng trong tương lại còn có rất nhiều triển vọng với giòng giống Địa Lan *Dịu Hiền Hương* để lai tạo ra những giống mới đẹp hơn, xuất sắc hơn, mầu sắc tươi hơn, dễ trồng hơn, bông nhiều hơn, cành dài hơn, bông nở lâu tàn hơn... quan trọng hơn cả là phải đẹp trong mắt mọi người, nhất là chinh phục được cặp mắt của những vị giám khảo khó tính và đầy kinh nghiệm.

Tháng 2 năm 2014, tôi có nở một cây Cym Ha Bui = (Len Southward x Rose Armstrong) mà ông Loren Batchman (một người ghép lan nổi tiếng tại Hoa Kỳ) đã ghép và đặt tên cho tôi. Cây này đã đoạt được tất cả những gì mà tôi mong ước từ giống ghép này… hoa mầu xanh ngọc bích thật tươi với lưỡi vàng đốm đỏ, dáng hoa tròn trịa đều đặn, với trên 40 bông trên 1 cành dài trên 1 m.

Cym Ha Bui 'His Majesty'

Thử nghĩ nếu ghép Cym Ha Bui này với Cym *Dịu Hiền Hương* lai đời thứ nhì hay thứ ba thì những cây con sẽ ra như thế nào?

Bùi Mạnh Hà